

Utvecklingsekonomin under efterkrigstiden – några huvudlinjer*

Utvecklingsekonomin är en ung gren på det nationalekonomiska trädet. I Sverige fick ämnet något av ett genombrott under 1968.

Mats Lundahl skisserar några huvudströmningar inom den utvecklings-ekonomiska forskningen. Idag hävdar han, är neoklassisk teori kombinerad med gedigen insikt om institutionella förhållanden den bästa grogrunden för fruktbar forskning inom området.

1968

1968 var ett lysande år i den svenska utvecklingsekonomis historia. Det året kom Gunnar Myrdals [1968] monumentala *Asian Drama* ut. Vid den tiden läste jag företagsekonomi på civilekonomutbildningen i Lund, men jag hade också läst internationell ekonomi (för Torsten Gårdlund – som hade skrivit positivt om *Lamco i Liberia* [1967] och därför avskyddes av marxisterna, och Bo Södersten, som var radikal och därför låg bättre till, trots sin neoklassiska forskningsinriktning). Gleerups bokhandel specialskyltade med Myrdals tre band i kassett. Jag

1968 – 20 år efteråt

köpte verket. Ungefär samtidigt kom Myrdal till Lund och talade om sin utvecklingsforskning på Akademiska föreningen. Stora salen var fullsatt, publiken var hänförd och den förste som dristade

MATS LUNDAHL är professor i utvecklingsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm. 1968 läste han företagsekonomi vid Lunds universitet.

sig att ställa en fråga fick till svar att vid hans ålder var Myrdal redan professor, medan frågeställaren troligen ännu inte var fil kand. En ny nationalekonomisk disciplin höll på att etableras i Sverige: utvecklingsekonomi.

1968 var på sätt och vis utvecklingens "stora" år i Sverige. Entusiasmen för det "nya" ämnet kände inga gränser. Men utvecklingsekonomin var egentligen inte "ny". I ett doktrinhistoriskt, internationellt, perspektiv utgör den snarast ett "nygammalt" forskningsområde. När läroböcker började skrivas i ämnet på 1950-talet anknöt författarna (t ex Meier & Baldwin [1957], Higgins [1969]) gärna till de klassiska nationalekonomerna. Smith, Malthus, Ricardo och Mill hyste ett starkt intresse för långsiktiga frågeställningar som är besläktade med vissa av de områden dagens utvecklingsekonomer ägnar sig åt: tillväxt och stagnation – vad William Baumol ([1970], kap 2–3) betecknat som "the magnificent dynamics". Marx' och hans efterföljares analys inriktades på skevheter i den kapitalistiska ekonomins sätt att fungera och på beroendeskapande effekter av kapitalismens expansion över

* Jag står i tacksamhetsskuld till Lars Jonung för konstruktiva kommentarer till en tidigare version.

världen – problemställningar som skulle komma att gå igen i nymarxisters och beroendeteoretikers skrifter under tiden efter det andra världskriget.

De mera långsiktiga uvecklingsfrågorna kom emellertid att skjutas i bakgrunden under den neoklassiska revolutionen av nationalekonomin, mot slutet av 1800-talet. Metodutveckling och statistiska eller atemporala problem dominerade bilden. I den utsträckning intertemporala frågor, som kapitalbildning, diskuterades, var dessa av en karaktär som endast indirekt anknyter till den moderna utvecklingsekonomiska debatten. Under mellankrigstiden började så den keynesianska teorin utformas. Innan tillväxtteorin började utvecklas var denna starkt inriktad å ena sidan på det korta tidsperspektivet, å den andra på industriländernas problem. Detta betyder att alla betydande moderna forskningsinsatser inom utvecklingsekonomi gjorts under fyrtio-talet eller senare.¹ Vi skall i denna artikel ge en översikt över sex av de viktigaste forskningstraditionerna inom utvecklingsekonomi under tiden efter det andra världskriget.

Tillväxt och kapitalbildning

Den första efterkrigstidens utvecklingsekonomi växte i stor utsträckning fram som ett resultat av praktiska problem. Å ena sidan låg en betydande del av Europas näringsliv i spillror. En rekonstruktion var nödvändig. Uppmärksamheten kom att inriktas på tillväxtens problem. Å andra sidan började kolonierna i Afrika och Asien att frigöras. De nya nationerna skulle nu själva ta ansvar för styrningen av ekonomin – detta i en situation där en snabb ökning av befolkningens levnadsstandard krävdes, samtidigt som ekonomins struktur till stor del var inriktad på produktion för de forna kolonialmakternas behov. I den utvecklingsekonomiska litteraturen kom tillväxtproblematiken att ta sig uttryck dels i ett sökande efter fak-

torer som kunde förklara hur tillväxttakten i en ekonomi kunde ökas, dels i en strävan att utveckla teorier och redskap som kunde användas för att planera och styra utvecklingen.

Vill man datera början till dessa bägge forskningslinjer råder det knappast någon tvekan om att Paul Rosenstein-Rodans [1943] "Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe" bör bilda utgångspunkten. Här utvecklades tanken att utveckling inte var möjlig om inte resurser satsades över en bred front, inom en rad varandra kompletterande näringsgrenar. Isolerade investeringar i enstaka, eller ett fåtal, branscher skulle troligen misslyckas med att skapa tillräcklig efterfrågan på varje enskild produkt. Tillväxten måste vara balanserad. I en senare artikel [1961], "Notes on the Theory of the 'Big Push'", utvidgade Rosenstein-Rodan sitt resonemang till att omfatta inte bara balans utan därutöver ett krav på en "stor stöt", dvs ett kvantitativt massivt investeringspaket, därför att investeringar, och främst då investeringar i infrastruktur, ofta uppvisar betydande odelbarheter.

Rosenstein-Rodans arbete fick en rad efterföljare. Tio år senare publicerade Ragnar Nurkse [1953] *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, där den bärande tanken utgjordes av förekomsten av onda cirklar såväl på utbuds- (låga realinkomster, lågt sparande, kapitalbrist, låg produktivitet, låga realinkomster) som på efterfrågesidan (låga realinkomster, låg köpkraft, små investeringsincitament, låg produktivitet, låga realinkomster). Även Nurkse pläderade för ett balanserat investeringspaket. Inkomstelasticiteterna för u-ländernas produkter på de internationella marknaderna var låga. Satsningen måste ske på hemma-

¹ En återblick över de första åren görs av tio utvecklingsekonomer i Meier & Seers [1984].

marknaden och måste då vara balanse-rad.

Tankegångar av det slag som utvecklades av Rosenstein-Rodan och Nurkse kom att utgöra inkörsporten till en omfattande forskning kring kapitalbildning och tillväxt, inte minst under femtiotalet och det tidiga sextiotalet, då dessa problem dominerade debatten. Traditionen visade sig emellertid vara tämligen steril. Å ena sidan kom utveckling att ensidigt identifieras med tillväxt och tillväxt sågs som kritiskt beroende av sparande och kapitalbildning. Tillväxtmodeller av Harrod-Domar-typ användes okritiskt i ett sammanhang där de inte passade in på frågeställningarna. Ansatsen ledde också till en betoning av monokausala förklaringar av utveckling och underutveckling. När det så småningom, på sextiotalet, visade sig att kapitalbildningen inte utgjorde den nyckel till utvecklingen man hoppats på gled man, influerad av Theodore Schultz', (t ex [1963]) arbeten om utbildningens ekonomiska effekter, i stället in på investeringar i humankapital – även detta en återvändsgränd. Därefter har denna typ av ansats ebbat ut. Numera betonas i stället det komplexa i utvecklingen.

Inte heller debatten kring den balanse-rade tillväxten visade sig fruktbar. Idén att u-länderna borde eftersträva en utveckling utan eftersläpande sektorer utsattes för en omfattande kritik. Big push-begreppet anklagades för att vara icke-operationellt, argumentet för balans sågs som ett "politiskt" argument för planering, kritikerna försökte bevisa att balanserad tillväxt var omöjlig, att obalanserad tillväxt skulle utgöra en snabbare väg etc. De försök som gjordes att empiriskt testa teorin har inte lett till några klara resultat. Sammanfattningsvis är det svårt att inte dela Ian Littles ([1982], s 44) uppfattning att debatten om balanserad och obalanserad tillväxt var "en av de mest meningslösa som någonsin extensivt bedrivits på sidorna i de större tidskrifterna."

Debatten om balanserad tillväxt och

kapitalbildning ledde så småningom över i en annan, lika invecklad, diskussion av investeringskriterier och teknikval, som även den till största delen känns förlegad idag. Utgångspunkten var u-ländernas brist på kapital å den ena sidan och problemet hur framtiden skulle vägas mot nuet å den andra. Kunde mer kapitalintensiva metoder öka sparandet, och således kapitalstocken, i framtiden? Debatten var emellertid inte anknuten till den samtidiga planeringsdiskussionen utan fördes i stort sett oberoende av denna. Med tiden kom diskussionen att uppslukas av litteraturen om nytto-kostnadsanalys.

Utvecklingens planering

Den andra huvudströmning som utgick från Rosenstein-Rodans artikel var den omfattande litteraturen om utvecklingsplanering. Såväl fyrtiotalet som femtiotalet karakteriserades, i Keynes' efterföljd, av en stark tilltro till politikernas förmåga att styra ekonomin i en situation där den oreglerade marknadsmekanismen skulle ha en rad icke önskvärda effekter, ur såväl struktur- som fördelningssynvinkel.

I centrum för planerarnas ansträngningar stod industrialiseringen. Kolonialmakten hade ofta inriktat u-ländernas ekonomier på råvaruproduktion för moderlandets behov. Industriprodukter fick däremot importeras. Trettioalets depression och de fallande råvarupriserna å ena sidan och svårigheterna att få industrivaror under andra världskrigets avspärning å den andra hade bidragit till att skapa ett starkt missnöje med den internationella arbetsfördelningen bland de nya nationerna. Som vi skall se nedan, blev teorierna som pekade på systematiska svårigheter för råvaruproducerande länder också på modet vid denna tid. Slutligen mottog många u-länder starka impulser från marxistiskt orienterat tänkande och från den systematiska, helt centralplanerade, satsning på industriuppbyggnad

som gjordes i Östeuropas socialiststater under den första tiden efter det andra världskriget.

På det teoretiska planet anknöt planeringsförespråkarna till en rad av de faktorer som diskuterats av Rosenstein-Rodan: odelbarheter, snedvridningar på varu- och faktormarknader, externa effekter, närsynhet. Det framhölls också att den institutionella ramen i u-länderna var svagt utvecklad och att man knappast kunde förvänta sig att lämpliga institutioner spontant skulle uppkomma. Det gick inte att låta marknadsfrågan styra institutionsutvecklingen om u-ländernas ekonomier skulle kunna växa ikapp i-ländernas. Ett planerat institutionsbyggande som såg längre än till marknadens omedelbara krav var nödvändigt.

Rosenstein-Rodans tankegångar om olika branschers beroende av varandra utvecklades t ex i Tibor Scitovskys [1954] analys av externa effekter och i Albert Hirschmans [1958] idéer om bakåt- och framåtriktade länkeffekter. Samtidigt publicerades en strid ström av skrifter om planering på olika nivåer – från den centrala ned till den som behandlar projekt på mikronivån.

Tyngdpunkten inom planeringslitteraturen låg på den centrala nivån. Å ena sidan formulerade de flesta u-länder utvecklingsplaner av varierande komplexitet, inte minst som politiska symboler och som önskelistor till utländska biståndsgivare. Å andra sidan utvecklades en rad planeringsmodeller för hela ekonomier (Blitzer, Clark & Taylor [1975]). Dessa modeller bygger typiskt på en rad drastiskt förenklade antaganden om fixa produktionskoefficienter, linjära samband etc, som saknar motsvarighet i verkligheten, och svårigheterna att få modellerna konsistenta har gjort att en rad mer eller mindre godtyckliga restriktioner, t ex på exportens storlek, har fått införas. Den databas modellerna bygger på har ofta varit mycket bräcklig. Det är därför knappast ägnat att förväna att modellerna inte

har fått någon vidare tillämpning.

Planeringsmodeller har även utvecklats på sektoriell och intersektoriell nivå. Input-output- och programmeringstekniker har fått en omfattande användning. Slutligen har, som redan påpekats, nytto-kostnadsanalys på projektnivå (och delvis även sektornivå) kommit att uppluka diskussionen av teknikval och investeringskriterier.

Vad gäller den mera övergripande planeringen är det svårt att känna någon starkare entusiasm idag, trots att böcker och faktidskrifter överflödar av sofistikerade modeller på olika aggregeringsnivåer. Det är svårt att komma bort från intrycket att planering i u-länder i alltför många fall, kanske de flesta, grundas på ett fullständigt orealistiskt antagande om att staten faktiskt vill och kan planera och styra ekonomin på ett bättre sätt än marknaden. Public choice-litteraturens syn på staten och de byråkratiska organisationerna erbjuder ofta en överlägsen analysram.

Kritiken mot planeringslitteraturen gäller i första hand den övergripande, på centralplanering inriktade, strömningen. På mikronivån har mera fruktbara insatser gjorts, genom utvecklingen av nytto-kostnadsanalysen och dess tillämpning på projektvärdering i u-länder (Marglin [1967], Little & Mirrlees [1968, 1974], Dasgupta, Marglin & Sen [1972]).

Den dualistiska ekonomin

En tredje, mycket inflytelserik, tradition, fristående från de bägge av Rosenstein-Rodan inspirerade, är den dualistiska. Denna ser u-ländernas ekonomier som i huvudsak bestående av en "modern" och en "traditionell" sektor, vilka fungerar på helt olika sätt. Den moderna styrs av ett vinstmaximeringsbeteende av textboksmodell, medan den traditionella bygger på helt andra postulat.

Även om tankegångar om ekonomisk dualism hade framförts av holländaren

Julius Boeke redan under mellankrigstiden (syntes i Boeke [1953]), bör otvivelaktigt början till den moderna analysen av dualism dateras till Arthur Lewis' [1954] artikel "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour". I denna artikel, som är Lewis' främsta arbete, och den viktigaste anledningen till att han belönades med ett Nobelpris, återfinns en diskussion av den moderna sektorns expansion, som visar hur denna sektor, genom att återinvestera vinsterna kan växa under lång tid, när lönen är exogent given – av ett oändligt elastiskt utbud av arbetskraft. Lewis pekar också på mekanismer som kan få den moderna sektorns expansion att stanna av i förtid – innan det oändligt elastiska arbetsutbudet tömts ut.

Den dualistiska tradition som påbörjades av Lewis har senare vidareutvecklats av andra ekonomer. John Fei och Gustav Ranis har i flera artiklar [1961, 1963, 1966] och en bok [1964] i detalj analyserat den dualistiska ekonomin. Inte minst behandlas den traditionella sektorns roll i tillväxtprocessen (hos Lewis närmast en "black box"). Fei och Ranis visar att "vändpunkten", den punkt där lönen stiger i den moderna sektorn, inträffar innan lönen går upp i den traditionella sektorn. Likaså utvidgas Lewis' analys av de tekniska framstegens inverkan på tillväxtprocessen.

Fei och Ranis arbetar inom samma "klassiska" tradition som Lewis. Arbetskraftsutbudet är oändligt elastiskt. I de neoklassiska varianterna av den dualistiska modellen (t ex Jorgenson [1961]) slopas detta antagande. Resultatet blir att tillväxtprocessen hotar att stanna upp ännu snabbare än hos Fei och Ranis, såvida inte den traditionella sektorn växer samtidigt som den moderna. Tillväxten måste vara balanserad.

Slutligen bör också framhållas att den lewiska varianten av dualistisk analys är den som ligger bakom hela den diskussion av teknikval, skugglöner etc som vi tidigare refererat till och som inkorporerats

med nytto-kostnadsanalysen.

De dualistiska modellerna har också lett till framväxten av en kritisk litteratur vars kärnpunkt är att den dualism som diskuteras av Lewis och hans efterföljare inte är den "verkliga" – den som bör bli föremål för analys. Kritikerna pekar på att det inom jordbruket i u-länderna existerar en dualism som består i att olika grupper av jordbrukare har tillgång till produktionsfaktorer till högst olika relativa faktorpriser. Detta ger i sin tur upphov till såväl ineffektivitet i resursallokeringen som till inkomstskillnader mellan grupperna. Under samma omständigheter kan innovationer bli svåra att genomföra för grupper som har svårt att få tillgång till kapital. Dessa tenderar härigenom att slås ut när kapitalkrävande tekniska framsteg av typ den Gröna Revolutionen inträffar (Griffin [1974]).

En andra "alternativ" typ av dualism som tilldragit sig stort intresse under den senaste tioårsperioden är den mellan stad och land, vad Michael Lipton [1968, 1977] kallar tätortsfavorisering (urban bias). Lipton analyserar varför urbana områden erhåller mer resurser än vad som är påkallat, såväl ur effektivitets- som ur fördelningssynvinkel. Skattebördan är för tung, priserna har snedvridits till landsbygdens nackdel, de mest begåvade dras till städerna och de offentliga investeringarna koncentreras till urbana områden.

Till diskussionen av "alternativ" dualism kan man också föra analysen av bimodala och unimodala jordbruksutvecklingsstrategier (Johnston [1972], Johnston & Kilby [1975]). Den förra koncentreras på en subsektor av jordbruket som karakteriseras av kapitalintensiva, relativt stora, enheter. Med utgångspunkt från dessa eftersträvas en snabb omvandling av teknologin, medan resten av jordbruket lämnas därhän, med förhoppning att det spontant skall följa efter. Den unimodala strategin däremot utgår från teknologier som är anpassade till jordbrukssektorn som helhet och som kan införas grad-

vis, som är skalneutrala och som inte innehåller några odelbarheter. Analysen visar på vilka sätt den senare strategin är att föredra, dvs den pekar på nackdelarna med att skapa dualism inom jordbruket.

Beroendeskolan

Den analys av utvecklingsekonomiska problem vi hittills uppehållit oss vid har till största delen haft sin grogrund i den industrialiserade världen. Parallellt med denna analys uppstod emellertid en omfattande diskussion som till största delen utgår från teoretiker från eller verkamma i Tredje Världen: de olika ansatser som brukar sammanfattas under etiketten "beroendeskolan".

Exakt till vilken tidpunkt man bör datera beroendeskolans födelse kan diskuteras. Skolan har otvivelaktigt rötter som går långt tillbaka i tiden, till den klassiska marxismen och till den debatt som fördes internt i Latinamerika under för- och mellankrigstiden. Dock förefaller det rimligt att, som Magnus Blomström och Björn Hettne [1984] i översiktseven *Development Theory in Transition. The Dependency Debate and beyond: Third World Responses*, utgå dels från nymarxismen, dels från den diskussion av Latinamerikas ekonomiska problem som började föras vid Economic Commission for Latin America (ECLA) i Santiago runt 1950.

För att börja med ECLA-diskussionen (den kronologiskt tidigaste) var den store inspiratören Raúl Prebisch. I *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems* (United Nations [1950]), delade han in länderna i världsekonomin i ett industrialiserat centrum och en råvaruproducerande periferi. Hans tes var att över tiden tenderade periferins terms-of-trade gentemot centrum att försämrans. Till detta fanns enligt Prebisch flera orsaker. Tekniska framsteg inom råvaruproduktionen kom konsumenterna i centrum till godo genom lägre priser, därför att varu- och faktormarkna-

der i periferin karakteriserades av konkurrens, medan däremot centrumekonomierna arbetade under monopolistiska förhållanden, så att priserna hölls uppe trots teknisk utveckling. På efterfrågesidan var centrumets inkomstelasticitet för periferins råvaror lägre än periferins för industrivaror.² För att periferin skulle kunna frigöra sig från detta olyckliga beroende av råvaruproduktion krävdes en medveten industrialiseringspolitik, där tullskydd under ett inledande skede skulle ha en viktig roll att spela. Frihandel skulle enbart förstärka de mekanismer som gjorde periferin beroende av centrum för industrivaror.

Den andra utgångspunkten för beroendeskolan var nymarxismen, inspirerad fr a av Paul Barans [1957] *The Political Economy of Growth*. I denna bok, som utgjorde ett radikalt brott med den ortodoxa marxismen, utgick Baran från begreppet ekonomiskt överskott (skillnaden mellan produktion och konsumtion) och diskuterade t ex hur kolonialmakterna utplundrade kolonierna och härigenom minskade det överskott som var tillgängligt för kapitalackumulation i kolonierna, samtidigt som sådan industri som eventuellt börjat etableras, konkurrerades ut.

Med utgångspunkt från Prebischs och Barans (och senare nymarxisters) arbeten utkristalliserades under femtio- och sextiotalet den latinamerikanska beroendeskolan. Denna såg underutvecklingen som ett resultat av i-ländernas expansion. Utveckling och underutveckling gick inte att frigöra från varandra utan var två sidor av samma mynt. Underutvecklingen var inte något "ursprungligt" stadium. Slutligen manifesterades beroende inte bara i yttre bindningar, utan även i interna sociala, politiska och ideologiska förhållanden. Beroendeskolans huvudnamn är Fernando Henrique Cardoso (sociolog),

² En liknande analys presenterades av Singer [1950].

Theotonio Dos Santos, Osvaldo Sunkel, Celso Furtado, Andre Gunder Frank och Samir Amin.³

Beroendeskolans idéer kom i olika former att anammas inte bara på den latinamerikanska kontinenten utan även i Karibien, Väst- och Östafrika och Asien. I Jamaica och Tanzania försökte man omsätta beroendeskolans teser i praktisk handling.

Den analys som förknippas med beroendeskolans har inte stått sig över tiden. Tesen om sekulart fallande terms-of-trade har vederlagts på ett effektivt sätt av senare forskning (se t ex Södersten [1964], kap 6, Spraos [1980], Findlay [1981]). Inte heller den utvecklade beroendeskolans har lett till fruktbara resultat. Diskussionen i Blomströms och Hettnes bok visar effektivt hur skolans tankegångar mött förödande kritik, inte bara utifrån, utan även internt, från skolans egna företrädare, som gradvis tvingats revidera sina teser. (Se även Lall [1971], Nove [1974], Palma [1978], Bacha [1978], Smith [1980], Seers [1981], Little [1982], kap 12, Evans [1984].) Kritiken har koncentrerats huvudsakligen på följande punkter. Terminologin är luddig och värdeladdad. Inte minst själva beroendebegreppet är svårt att definiera. Teorierna är internt inkonsistenta. De består ofta mer av insinuationer och/eller tautologier än av analys baserad på vetenskaplig metod. Slutsatserna antas ofta i stället för att bevisas. Teorierna misslyckas med att förklara den utveckling som kan spåras i det empiriska materialet.

Utveckling och utrikeshandel

Ett område som varit föremål för synnerligen livaktig forskning är förhållandet mellan utrikeshandel och utveckling (Krueger [1984], Findlay [1984]). De första efterkrigsåren kännetecknades av en betydande skepsis beträffande handeldens formåga att bidra till utvecklingen. Argumenten var flera. Vi har redan mött

tesen om fallande terms-of-trade. Andra ekonomer, t ex Ragnar Nurkse [1961], var "elasticitetss pessimister". De ansåg att u-länderna skulle möta avsättningsproblemer för sina traditionella exportvaror. Inkomstelasticiteterna för jordbruksvaror var låga i i-länderna. Marknaderna var skyddade, syntetprodukter bjöd hård konkurrens och råvarornas andel av de färdiga produkternas värde minskade genom en alltmer effektiv industriteknologi. Export av industrivaror skulle bli svår, därför att i-länderna hade påtagliga komparativa fördelar i sådana varor. Alternativt skulle tullskydd lägga hinder i vägen.

Infant-industry-argumentet kom snabbt på modet. Genom ett tillfälligt användande av tullskydd skulle små och späda industrier få tid på sig att bli konkurrenskraftiga på världsmarknaden. Därefter skulle tullarna kunna avskaffas. På det praktisk-politiska området satsade många u-länder på att bygga upp en industri i skydd av tullmurar, kvantitativa importrestriktioner och administrativa kontroller av olika slag. Dock tenderade skydd och regleringar att bli permanenta snarare än temporära, även när de (som oftast var fallet) hade initierats av en betalningsbalanskris snarare än av en framsynt planering.

Argumenteringen för importsubstitution bakom tullmurar kom snart att vederläggas av tre stort upplagda forskningsprojekt. Det första utfördes i OECDs regi och avrapporterades i en bok av de tre ekonomer som ledde studien: Ian Little, Tibor Scitovsky och Maurice Scott [1970]. I denna bok visades övertygande hur såväl administrativa regleringar som importrestriktioner tenderade att hålla tillbaka den ekonomiska utvecklingen. Det godtycke som karakteriserade

³ Deras viktigaste skrifter ar: Cardoso & Faletto [1969], Dos Santos [1968, 1971], Sunkel [1969], Sunkel & Paz [1970], Furtado [1970a, 1970b, 1971], Frank [1967, 1978a, 1978b], Amin [1970].

de administrativa regleringarna störde resursallokeringen och minskade företagens effektivitet. Imports substitutionen motverkade ofta sitt eget syfte. Medan man lyckades skära ner importen av färdigvaror ökade importen av råvaror och intermediära varor, ofta så kraftigt att de valutainbesparingar som gjordes genom minskad färdigvaruimport raderades ut. Produktionen kom att få en slagsida mot industrier som uppvisade komparativa nackdelar. Jordbrukssektorn missgynnades, sysselsättningen hölls tillbaka och inkomstfördelningen tenderade att bli mer ojämn än tidigare.

OECD-studien bidrog på ett avgörande sätt till att öka kunskapen om protektionismens anatomi. Åtta år senare avrapporterades ett andra stort projekt, i regi av National Bureau of Economic Research (NBER), där imports substitutionsstrategin kontrasterades mot en exportpromotionsstrategi. Projektet leddes av Jagdish Bhagwati och Anne Kreuger, som också skrev sammanfattningsvolymerna (Bhagwati [1978], Kreuger [1978]). NBER-studien utvidgar framför allt kunskapen om vilka verkningar en exportorienterad, mera marknadsinriktad, utrikeshandelsstrategi har. Industrisektorn tvingas producera till lägsta kostnad, sysselsättningen ökar, de komparativa fördelarna utnyttjas, jordbruket missgynnas inte genom låga relativa priser.

Ett andra NBER-projekt koncentreras på ett specialproblem: olika utrikeshandelsstrategiers inverkan på sysselsättningen. Detta projekt, leddes av Anne Kreuger [1983]. Resultaten pekade klart på att exportorienterade strategier hade större sysselsättningseffekter än imports substitution, större ju färre imperfektioner som fanns på faktormarknaderna, på att inkomstfördelningen blev jämnare vid en exportsatsning och på att de största vinsterna från en exportorienterad strategi låg i handel med i-landerna.

Den slutsats man kan dra av den omfattande forskningen kring handelspoliti-

kens utvecklingseffekter är att de senaste tjugo årens arbete tillfört viktig kunskap. Det rör sig här om en "stor" tradition inom utvecklingsekonomi, en tradition som verksamt bidragit till att rensa en debatt som haft direkta konsekvenser för hur den ekonomiska politiken sköts i en lång rad u-länder.

Strukturell omvandling

Det sista område som här skall tas upp till granskning är det som behandlar ekonomiers strukturella omvandling och dess samband med utvecklingen. Denna forskningstradition går tillbaka ända till början av andra världskriget, när Allan Fisher [1939] och Colin Clark [1940] publicerade sina verk. I dessa visades hur, samtidigt som per capita-inkomsten stiger, tyngdpunkten i ekonomin förskjuts från primär- till sekundär- och tertiärsektorn, vad gäller såväl produktion som sysselsättning.

Fishers och Clarks arbeten kan sägas ha inspirerat tre olika senare ansatser. Den första, som framför allt förbinds med Walt Rostows [1960] inflytelserika och omdebatterade *The Stages of Economic Growth*, försökte peka ut den utvecklingsväg som *alla* u-länder måste följa. Denna ansats utsattes emellertid nästan omgående för en förödande kritik (Lundahl [1979]). Den kom därför att dö ut.

Den andra av ansatserna har redan kommenterats – den dualistiska. I Lewis' modell för ekonomisk utveckling utgörs själva kärnpunkten av den moderna sektorns (ofta identifierad med industrin) tillväxt i förhållande till den traditionella (jordbruket), dvs av en strukturförändring i ekonomin à la Fisher och Clark. Detta ledde i sin tur till en intensiv debatt om jordbrukets och industrins relativa betydelse för utvecklingen.⁴

⁴ Se t ex Meier [1964, 1970, 1976, 1984], för debattens utveckling.

Den debatt som genererades av den dualistiska analysen baserades till största delen på deduktiva resonemang å ena sidan och på i-ländernas historiska erfarenheter å den andra. Den tredje ansats som utgick från Fisher och Clark var däremot mera empiriskt och kvantitativt inriktad. Den utvecklades av Simon Kuznets och av Hollis Chenery och hans medarbetare vid Världsbanken.

Kuznets (t ex [1966]) arbetade huvudsakligen med data från mera utvecklade ekonomier (de enda data som var tillgängliga på femtiotalet) och i relativt aggregerade termer. Han arbetade historiskt, med att konstruera långa tidsserier för olika ekonomiska aggregat, ofta på jämförande basis. Dessa serier användes där efter som utgångspunkt för vad som betingade tillväxt och utveckling. Med tiden kom emellertid data fram från allt flera u-länder. Detta tillät en disaggregering i Chenerys studier.⁵ Chenery har arbetat med en kombination av deduktivt modellbyggande och induktiva empiriska studier. Centralt i dessa studier har varit idén om en övergångsprocess, där produktionskapacitet (kapitalbildning, kunskapsuppbyggnad), resursanvändning (efterfrågan, produktion, handel, faktor användning), urbaniseringsgrad, inkomstfördelning och befolkningstillväxt förändras.

Handels- och inkomstfördelningspolitik spelar, enligt Chenery, en viktig roll i övergångsskedet. Länder som t ex har mineraltillgångar kan i ett tidigare skede relativt lätt växa genom att exportera. Import kan ersätta strukturförändring. Där emot måste länder som saknar naturresurser omvandla produktionsstrukturen. På senare stadier inställer sig emellertid problem för råvaruexportörerna. De förändringar av handelsmönster, sparande och produktionsstruktur som behövs har inte "byggt in" i tillväxtprocessen. Likaså är den inkomstfördelningspolitik som bedrivs viktig. Om inkomstfördelning enbart siktar till att öka de fattigas konsumtions-, men inte produktionsför-

måga, blir inkomsthöjning över en längre tidsperiod svår att uppnå.

1988

Utvecklingsekonomin innefattar ett mycket brett forskningsfält. I princip spänner ämnets tillämpningar över alla national-ekonomins områden. Vi har i det föregående varit tvungna att göra ett urval. Så tillvida har vi inte berört t ex jordbruk, sysselsättning och inkomstfördelning, mer än indirekt. Likaså har direktinvesteringar och multinationella företag i stort sett lämnats därhän. Listan på överhoppade områden kan lätt göras mycket lång. Avsikten har inte varit att ge en uttömmande behandling, utan att peka på några av de historiskt sett viktigaste *huvudområdena*.

Vart är då utvecklingsekonomin "på väg" idag? Det är inte längre 1968 utan 1988. Som synes av vår genomgång, är fältet dynamiskt, stätt i snabb omvandling. Många av de frågeställningar som diskuterades under femtio- och sextiotalet har efter hand skjutits i bakgrunden. Andra har kommit i stället. De "grandiosa" och anspråksfulla ansatserna har fått ge vika för en mer nyanserad och disaggregerad syn på vad som betingar utveckling och underutveckling. De tidiga försöken att skapa en från resten av nationalekonomin fristående utvecklingsekonomisk disciplin, med en helt egen teoribildning, visade sig oftast vara mindre lyckosamma. Synen på utvecklingens innehåll har ändrats (Arndt [1987]). Utvecklingsbegreppet är inte längre synonymt med tillväxtbegreppet, utan fördelnings- och fattigdomsaspekter betonas starkt.

Samtidigt är emellertid utvecklingsekonomin idag mera "traditionell" än den nå-

⁵ Chenerys viktigaste uppsatser finns samlade i Chenery, [1979]. Bland böckerna märks särskilt Chenery m fl [1974], Chenery & Syrquin [1975] och Chenery, Robinson & Syrquin [1986].

gonsin tidigare varit. Man har kommit till insikt om att den neoklassiska ekonomiska teorin har mycket att erbjuda – förutsatt att den tillämpas med urskillning (Little [1982], Lal [1983]). Stora delar av den forskning som idag bedrivs inom utvecklingsekonomi sysslar med att undersöka hur marknader och prisbildning fungerar eller inte fungerar. Den ekonomiska politik som förs är av centralt intresse. Dock har insikten att institutionella faktorer spelar en stor roll i u-ländernas ekonomier kommit för att stanna. I ekonomisk teori i allmänhet för dessa faktorer en undanskymd tillvaro, men vill man förstå utvecklingsprocessen går det inte att bortse från dem. Förmodligen är det just här – inom ramen för den korsbefruktningsprocessen som uppstår när teori och institutionalia kombineras (Lundahl [1981]) – som de viktigaste insatserna kommer att göras inom nittioalets utvecklingsekonomi.

Referenser

- Amin, S. [1970], *L'accumulation à l'échelle mondiale*. Paris.
- Arndt, H W, [1987], *Economic Development. The History of an Idea*. Chicago och London.
- Bacha, E L, [1978], "An Interpretation of Unequal Exchange from Prebisch-Singer to Emmanuel". *Journal of Development Economics*, Vol 5.
- Baran, P, [1957], *The Political Economy of Growth*. New York.
- Baumol, W J, [1970], *Economic Dynamics*, third edition. London.
- Bhagwati, J N, [1978], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes*. New York.
- Blitzer, R C, Clark, P B & Taylor, L (red), [1975], *Economy-Wide Models and Development Planning*. London.
- Blomström, M & Hettne, B, [1984], *Development Theory in Transition. The Dependency Debate and beyond: Third World Responses*. London.
- Boeke, J H, [1953], *Economics and Economic Policy of Dual Societies*. New York.
- Cardoso, F H & Faletto, E, [1969], *Dependencia y desarrollo en América Latina*. Mexico.
- Chenery, H, [1979], *Structural Change and Development Policy*. New York.
- Chenery, H, Ahluwalia, M, Bell, C L G, Duloy, J & Jolly, R, [1974], *Redistribution with Growth*. Oxford.
- Chenery, H, Robinson, S & Syrquin, M, [1986], *Industrialization and Growth. A Comparative Study*. New York.
- Chenery, H & Syrquin, M, [1975], *Patterns of Development 1950-1970*. London.
- Clark, C, [1940], *The Conditions of Economic Progress*. London.
- Dasgupta, P S, Marglin, S A & Sen, A K, [1972], *Guidelines for Project Evaluation*. New York.
- Dos Santos, T, [1968], *Socialismo o fascismo: dilema de América Latina*. Santiago de Chile.
- Dos Santos, T, [1971], *Socialismo o fascismo: el nuevo carácter de la dependencia y el dilema latinoamericano*. Santiago de Chile.
- Evans, D, [1984], "A Critical Reassessment of Some Neo-Marxian Trade Theories". *Journal of Development Studies*, Vol 20.
- Fei, J C H & Ranis, G, [1963], "Innovation, Capital Accumulation, and Economic Development". *American Economic Review*, Vol 53.
- Fei, J C H & Ranis, G, [1964], *Development of the Labor Surplus Economy. Theory and Policy*. Homewood.
- Fei, J C H & Ranis, G, [1966], "Agrarianism, Dualism, and Economic Development", i: I Adelman & E Thorbecke (red), *The Theory and Design of Development*. Baltimore.
- Findlay, R, [1981], "The Fundamental Determinants of the Terms of Trade", i: S Grassman & E Lundberg (red), *The World Economic Order: Past and Prospects*. London och Basingstoke.
- Findlay, R, [1984], "Growth and Development in Trade Models", i: R W Jones & P B Kenen (red), *Handbook of International Economics*, Vol 1. Amsterdam.
- Fisher, A, [1939], "Production, Primary, Secondary and Tertiary". *Economic Record*, Vol 15.
- Frank, A G, [1967], *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York.
- Frank, A G, [1978a], *World Accumulation 1492-1789*. London och Basingstoke.
- Frank, A G, [1978b], *Dependent Accumulation and Underdevelopment*. London och Basingstoke.
- Furtado, C, [1970a], *Obstacles to Development in Latin America*. Garden City.
- Furtado, C, [1970b], *Economic Development of Latin America*. Cambridge.
- Furtado, C, [1971], *Development and Underdevelopment*. Berkeley.
- Griffin, K, [1969], *Underdevelopment in Spanish America*. London.
- Griffin, K, [1974], *The Political Economy of Agrarian Change. An Essay on the Green Revolution*. Cambridge, Mass.
- Gårdlund, T, [1967], *Lamco i Liberia*. Stockholm.
- Higgins, B, [1969], *Economic Development: Problems, Principles and Policies*, second edition. New York.
- Hirschman, A, [1958], *The Strategy of Economic Development*. New Haven och London.
- Johnston, B F, [1972], "Criteria for the Design of Agricultural Development Strategies". *Food Research Institute Studies*, Vol 11.
- Johnston, B F & Kilby, P, [1975], *Agricultural Structural Transformation. Economic Strategies in Late-Developing Countries*. London.

- Jorgensen, D, [1961], "The Development of a Dual Economy". *Economic Journal*, Vol 71.
- Krueger, A O, [1978], *Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences*. New York.
- Krueger, A O, [1983], *Trade and Employment in Developing Countries*, 3 Synthesis and Conclusions. Chicago och London.
- Krueger, A O, [1984], "Trade Policies in Developing Countries", i R W Jones & P B Kenen, *Handbook of International Economics*, Vol 1. Amsterdam.
- Lal, D, [1983], *The Poverty of 'Development Economics'*. London.
- Lall, S, [1971], "Is Dependence a Useful Concept in Analysing Underdevelopment?". *World Development*, Vol 3.
- Lewis, W A, [1954], "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour". *Manchester School of Economic and Social Studies*, Vol 22.
- Lipton, M, [1968], "Strategy for Agriculture: Urban Bias and Rural Planning", i: P Streeten & M Lipton (red), *The Crisis of Indian Planning in the 1960s*. London.
- Lipton, M, [1977], *Why Poor People Stay Poor: Urban Bias in World Development*. London, 1977.
- Little, I M D, [1982], *Economic Development: Theory, Policy and International Relations*. New York.
- Little, I M D & Mirrless, J A, [1968], *Manual of Project Analysis*. Paris.
- Little, I M D & Mirrless, J A, [1974], *Project Appraisal and Planning for Developing Countries*. London.
- Little, I, Scitovsky, T & Scott, M, [1970], *Industry and Trade in Some Developing Countries. A Comparative Study*. London.
- Lundahl, M, [1979], "Tillväxt och kapitalbildning i femtotalets utvecklingsekonomi: några viktiga teorier", i: M Lundahl & B Sodersten (red), *Utvecklingsekonomi*. Stockholm.
- Lundahl, M, [1981], "Teorins plats inom utvecklingsekonomi". *Ekonomisk Debatt*, Årg 9, nr 8.
- Marglin, S, [1967], *Public Investment Criteria*. London.
- Meier, G M (red), [1964], *Leading Issues in Development Economics*. New York.
- Meier, G M (red), [1970], *Leading Issues in Economic Development*, second edition. New York.
- Meier, G M (red), [1976], *Leading Issues in Economic Development*, third edition. New York.
- Meier, G M (red), [1984], *Leading Issues in Economic Development*, fourth edition. New York.
- Meier, G M & Baldwin, R E, [1959], *Economic Development: Theory, History, Policy*. New York.
- Meier, G M & Seers, D (red), [1984], *Pioneers in Development*. New York.
- Myrdal, G, [1968], *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. New York.
- Nove, A, [1974], "On Reading André Gunder Frank". *Journal of Development Studies*, Vol 10.
- Nurkse, R, [1953], *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Oxford.
- Nurkse, R, [1961], *Patterns of Trade and Development*. Stockholm.
- Palma, G, [1978], "Dependency: A Formal Theory of Underdevelopment or a Methodology for the Analysis of Concrete Situations of Underdevelopment?". *World Development*, Vol 6.
- Ranis, G & Fei, J C H, [1961], "A Theory of Economic Development". *American Economic Review*, Vol 51.
- Rosenstein-Rodan, P N, [1943], Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe". *Economic Journal*, Vol 53.
- Rosenstein-Rodan, P N, [1961], "Notes on the Theory of the Big Push", i: H S Ellis, assisterad av H C Wallich (red), *Economic Development for Latin America*. London.
- Rostow, W W, [1960], *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge.
- Schultz, T W, [1963], *The Economic Value of Education*. New York.
- Scitovsky, T, [1954], "Two Concepts of External Economies". *Journal of Political Economy*, Vol 62.
- Seers, D (red), [1981], *Dependency Theory: A Critical Reassessment*. London.
- Singer, H, [1950], "The Distribution of Gains between Investing and Borrowing Countries". *American Economic Review*, Vol 60.
- Smith, S, [1980], "The Ideas of Samir Amin: Theory or Tautology?". *Journal of Development Studies*, Vol 17.
- Spraos, J, [1980], "The Statistical Debate on the Net Barter Terms of Trade between Primary Commodities and Manufactures". *Economic Journal*, Vol 90.
- Sunkel, O, [1969], "National Development Policy and External Dependency in Latin America". *Journal of Development Studies*, Vol 6.
- Sunkel, O & Paz, P, [1970], *El subdesarrollo latinoamericano y la teoría del desarrollo*. Santiago de Chile.
- Sodersten, B, [1964], *A Study of Economic Growth and International Trade*. Stockholm.
- United Nations, [1950], *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*. New York.